

РЕЦЕНЗІЇ

УДК 271.2-526.62

DOI <https://doi.org/10.30970/PPS.2021.39.21>

ВОЛИНСЬКА СВЯТИНЯ

**(Жук О., Северова О. Ікона Божої Матері «Знамення» Вілійська / за ред. Ю. Візівів.
Рівне : ПП «Формат-А», 2021. 160 с.: іл.)**

Юлія Візівів

*Рівненський державний гуманітарний університет,
факультет історії, політології та міжнародних відносин,
кафедра історії України
вул. Пластова, 31, 33000, м. Рівне, Україна*

Нещодавно українська історіографія поповнилася науково-популярним виданням, присвяченим одній з Волинських святинь – іконі Божої Матері «Знамення» Вілійській, що знаходиться в храмі св. вми. Параскеви П'ятниці в селі Вілія Рівненського району Рівненської області. Поява монографії стала результатом наполегливої праці настоятеля храму протоієрея О. Жука та рівненської дослідниці О. Северової.

Звернення до проблеми вивчення історії волинської чудотворної ікони як ніколи стало на часі. Адже саме біля ікон типу «Знамення» через молитву віряни просять примирити конфліктуючих, зупинити військову агресію, просять захисту від недоброзичливців, заздрисників і злочинців, зцілення від хвороб, внутрішньої гармонії і допомоги після різних стихійних лих тощо.

Авторська група, працюючи над збором документів для прославлення чудотворного образу Божої Матері «Знамення» Вілійської, відомої своєю силою з кінця ХІХ століття, накопичили потужний блок автентичного фактажу, що став підґрунтям для вивчення ролі ікони в історії краю з наукової точки зору. Більшість документальних матеріалів та фотоджерел, що були виявлені та зібрані авторським колективом в українських архівах та музеях, вводяться в науковий обіг вперше. З огляду на це дослідникам вдалося реконструювати історичний перебіг подій у регіоні через призму волинської святині.

Варто відзначити, що монографія отримала гриф «Рекомендовано до друку рецензійною комісією УПЦ» ВВ 02-21-07-30. Гриф означає, що книга пройшла богословську та літературну експертизу і не містить тверджень, що суперечать віровченню Православної Церкви. Таке видання підлягає подальшому бібліографічному та статистичному обліку і може розповсюджуватися через систему церковної книготоргівлі.

Згадане видання створене для вірян, священнослужителів, істориків, краєзнавців, для всіх тих, хто цікавиться історією Православ'я.

Монографія є важливим внеском у релігієзнавчу, іконографічну, історичну, краєзнавчу, паломницьку та туристичну історіографію.

Ключові слова: ікона Божої Матері «Знамення» Вілійська, чудотворні ікони, Рівненська область.

Восени 2021 року в рівненському видавництві ПП «Формат-А» вийшла друком монографія «Ікона Божої Матері «Знамення» Вілійська» у співавторстві протоієрея Олександра Жука та історика Ольги Северової. Для згаданого авторського тандему це перший науковий доробок такого плану. Наклад видання – три тисячі примірників.

Вперше в українській та зарубіжній історіографії, присвяченій вивченню історії походження чудотворних ікон України, з наукової точки зору було висвітлено проблему

явлення та прославлення ікони Божої Матері «Зна́мення» Вілійська, що знаходиться в церкві св. вмц. Параскеви П'ятниці у с. Вілія Рівненського району Рівненської області.

Протоієрей О. Жук з 2007 року є настоятелем Свято-Параскевського храму села Вілія, Головою Братства преподобного Феодора князя Острозького. Отець Олександр із душпастирською службою суміщає педагогічну діяльність. Так, він викладає катехізис, догматику й іконографію в Городоцькому духовному училищі регентів-псаломників (при Миколаївському Городоцькому жіночому монастирі с. Городок Рівненського р-ну Рівненської обл.).

Ольга Северова – доцент кафедри всесвітньої історії, заступниця декана з навчальної роботи факультету історії, політології та міжнародних відносин Рівненського державного гуманітарного університету. У 1977 році вона закінчила історичний факультет Львівського державного університету ім. І. Франка, у 1993 р. закінчила аспірантуру при цьому ж ЗВО. О. Северова є фахівцем з історії сучасної цивілізації, автором та співавтором багатьох наукових і навчально-методичних праць з історичних дисциплін.

Монографія складається з восьми науково-дослідних блоків. Кожен озаглавлюється епіграфом, що передає змістову концепцію розділу. Як джерела епіграфічних цитат були використані красномовна спадщина святителя Феодана Затворника, святителя Іоанна Златоуста, митрополита Антонія Суразького, архімандрита Іоанна (Крест'янкіна) та догматичний орос із вшанування ікон VII-го Вселенського Собору (787 р.) [1, с. 5–67]. Далі йдуть розділи: Слово протоієрея Олександра Жука про прославлення Вілійської ікони Божої Матері «Зна́мення» [1, с. 58–60]; Прояви чудотворної сили Вілійської ікони Божої Матері «Зна́мення» [1, с. 61–69]; Резюме українською та англійською мовами за авторством наукового редактора книги, к.і.н., доц. Ю.М. Візітвіс [1, с. 125–132]; Список використаних джерел та літератури [1, с. 133–135]; Іменний покажчик [1, с. 136–139]. Авторський колектив, зважаючи на потреби вірян і паломників, доповнив видання акафістом, молитвою, величанням та тропарем [1, с. 97–122].

Для полегшення сприйняття читачською аудиторією змістового викладу автори до кожної рубрики додали ґрунтовні примітки і коментарі, які включають як наукові визначення, так і церковну термінологію.

Відкривається монографія благословенням на видання книги та вступним словом Митрополита Рівненського і Острозького Варфоломія [1, с. 3–5].

Джерельні матеріали для вивчення наукової проблеми було віднайдено авторським колективом у фондозбірках та бібліотеках Державного архіву Житомирської області, Державному архіві Рівненської області, Рівненському обласному краєзнавчому музеї, Краєзнавчому музеї «Державний історико-культурний заповідник м. Острога», а також в архіві храму святої великомучениці Параскеви П'ятниці в селі Вілія Рівненського району Рівненської області.

У книзі вперше репрезентовано документи з фондів ДАЖО – Волинської духовної консисторії [2], РОКМ – «Відомості про церкву... (за різні роки)» [3], КМ м. Острога – «Літопису про церкву св. Мучениці Параскеви...» Якова Захарієвича [4]. Найширше представлені унікальні документи та фото з колекції Вілійського храму, а також фотоматеріали з приватного архіву прот. Є. Зінчука. Переважна більшість документів належить до невідомих.

Дослідники на основі офіційної інформації та задокументованих світських свідчень, що збереглися, поетапно реконструювали перебіг подій, пов'язаних з явленням ікони. Під час опрацювання документів було розкрито специфіку роботи такого органу єпархіального правління, як Волинська духовна консисторія в м. Житомир, а саме сферу її діяльності,

пов'язану з реагуванням згаданого органу на появу інформації про дива, явлені іконою на території, що підлягає юрисдикції єпархії. З документальних матеріалів, що вціліли, авторам вдалося відтворити перебіг слідчого провадження, пов'язаного з проблемою наукового дослідження.

Автори прослідкували шляхи поширення інформації про появу чудотворного Вілійського образу Божої Матері «Зна́мення» та, як результат, зміни, що трапилися в житті парафіян. Наприклад, входження села Вілія до паломницьких маршрутів, зведення нового храму та оздоблення його найкращими паріловськими майстрами-іконописцями кінця XIX – початку XX століття, отже, покращення благоустрою на місцевому рівні тощо.

Не оминули дослідники увагою і буремні роки перебування села у складі Другої Речі Посполитої (Польщі), роки Другої світової війни та радянзації. Завдяки свідченням, отриманим від старожилів, реконструйовано події 60-х років XX століття, коли було зруйновано каплицю, зведену на честь образу Божої Матері «Зна́мення» на місці хати Остапчуків, де явилася ікона в 1889 році.

Вперше для широкої громадськості на історично-мистецькому тлі авторський колектив виконав професійний деталізований іконографічний аналіз шат явленого образу Вілійської Божої Матері «Зна́мення». Вважаємо за доцільне в даній рецензії навести опис ікони повністю: «Образ Вілійської Божої Матері «Зна́мення» є спускною іконою головного іконостасу храму святої великомучениці Параскеви П'ятниці в селі Вілія Рівненського району Рівненської області.

Вілійська ікона Божої Матері «Зна́мення» являє собою вилитий з міді образ, вмонтований в ошатну ризу. Основна центральна композиція (середник) розміром 4.6 x 4.8 см оточена срібним з позолотою окладом, вмонтованим у різьблену раму.

Згадана ікона є рельєфною, виготовленою з міді за допомогою техніки художнього лиття. Подібні образи носили на грудях або ж підвішували до окладів шанованих ікон. Незважаючи на те, що іконографія рельєфних ікон вирізняється більшою демократичністю і варіативністю, у Вілійській іконі Божої Матері «Зна́мення» збережені основні класичні риси іконографічного зразка. Верхня частина окладу іконографічно розширює програму самого образу. На шаті ікони зображено двох архангелів, що є унікальним для іконографічного оформлення образів типу Божої Матері «Зна́мення». Фігури архангелів Михаїла й Гавриїла розміщені симетрично на тлі зліва і справа, неначе підтримуючи чудотворний образ. У верхній частині риз, над Пресвятою Богородицею, на зразок композиції Новоозавітної Трійці вміщено образ Господа Саваофа, Який благословляє, із символом Святого Духа. У нижній частині риз – зображення Серафима, а по кутах – Херувимів. Лики Саваофа та архангелів виконані в техніці живопису по металу в академічному стилі, але зберігають традиційні іконографічні особливості.

Ікона в окладі вставлена у велику різьблену раму, покриту левкасом із позолотою. Художнє різьблення поєднує мотиви рокайлів-завитків і зображень Херувимів. Рама, як і сама ікона в окладі, захищена склом. Образ знаходиться в різьбленому позолоченому кіюті в іконостасі над царськими вратами.

Тильна частина шат є основою, на яку кріпиться чудотворний образ. Це профільована металева рама з чеканим промінням, покритим сухозлітним (сусальним) золотом. Вінчає верхню частину рами голуб – символ Духа Святого. Даний оклад являє собою пізньокласицистичну й доволі поширену для XIX ст. традицію, що символізує сяйво, яке випромінюється святинею, розташованою в центрі. У згадану раму як тло вміщене живописне зображення ікони Богоматері «Зна́мення», виконане в академічному стилі масляними фарбами по металу. По периметру лик Божої Матері обрамлений

карбованим, різьбленим квітковим орнаментом, виконаним у техніці холодної емалі» [1, с. 18–21].

Дана ікона є однією з найбільш шанованих серед вірян. На ній зображена Богородиця із жестом заступницької молитви. Названий образ «Знамення» на знак милості Божої Матері до людей.

Авторами були зібрані, упорядковані та проаналізовані свідчення вірян, які пізнали проявлення Божественної сили. Так, дослідники лише побіжно зупинилися на аналізі 55-ти свідчень, записаних згідно з розпорядженнями Волинської духовної консисторії протягом 1889–1890 рр. Новітні ж прояви чудотворної сили ікони Вілійської Божої Матері «Знамення», за згодою авторів згаданих свідчень, подані на загал повністю без рецензування, зі збереженням авторського стилю [1, с. 61–96]. У розрізі сучасних подій ці свідчення набувають особливої ваги, оскільки перед іконою також традиційно моляться і про мир, примирення ворогуючих, про захист Батьківщини від ворогів.

Видання насичене потужним ілюстративним блоком, сформованим з унікальних раритетних документів II половини XIX – початку XX століття, фотоматеріалів, що зберігаються в церковному архіві, наданих з особистих приватних збірок та взятих з офіційного вебсайту УПЦ тощо.

Варто звернути увагу на ошатність поліграфічного оформлення та дизайну видання. Так, збалансований зміст і форма книги підтримується належною візуалізацією.

Загалом у книзі експоновано понад шістьдесят об'єктів (ікон, факсимільних копій архівних документів, друкованих видань, фотографій, карт, церковних печаток, церковного начиння, живописних картин, рисунків, прорисів, а також Книга свідчень благодатної сили ікони Божої Матері «Знамення» [5]). Згадані елементи не перевантажують шпальту, а вдало її доповнюють. Ряд фотоматеріалів винесено на кольорову вкладку, виконану на крейдованому папері.

Прийнятті логічні шрифтові рішення, які враховують запити читацької аудиторії та стилістику тексто-образотворчого видання.

Варто відзначити обкладинку з двома клапанами. Її виконано в зеленому кольорі, що зумовлено символізмом явлення ікони – у четвер перед днем Святої Трійці. Смарагдово-зелений колір – Символ Трійці й символ вічного життя і всього живого. На обкладинці в поліграфічній техніці лаку подано ікону Вілійської Божої Матері «Знамення» в кіоті, на останній сторінці обкладинки – кольоровий рисунок Вілійського храму, де знаходиться ікона.

Вже зазначалося, що Вілійський храм уже понад сто років входить як важливий релігійно-туристичний об'єкт до традиційних паломницьких маршрутів та хресних ходів. Логічно, що популярний на Рівненщині та в західному регіоні напрям релігійного туризму та паломництва включає такі етапи: храм св. вмц. Параскеви П'ятниці (с. Вілія) – Межиріцький Свято-Троїцький чоловічий монастир (с. Межиріч) – джерело святого Миколая Угодника (с. Гільча-Перша Рівненського району Рівненської області). Саме з інформаційною метою для формування логістики сполучення на внутрішній стороні лівого клапана подано кольорову карту Рівненської області. На внутрішній стороні правого клапана подано збільшену адміністративну карту околиць Вілії з вказаними адресою храму, GPS-координатами, плюс-кодом для Google maps та телефонами для організації паломництва.

З допоміжною ціллю – для оптимізації наукових інформаційних пошуків – автори укомплектували іменний покажчик, який нараховує близько ста сорока позицій власних імен.

Беззаперечно, ключовим моментом років збору та опрацювання матеріалів стало направлення їх у Комісію з канонізації святих при Священному Синоді УПЦ з подальшим

скеруванням у Священний Синод УПЦ. Отже, на офіційному рівні було затверджено день святкування чудотворної ікони Божої Матері «Знамення» Вілійської – четвер після Вознесіння.

Також автори монографії були безпосередніми учасниками прославлення ікони Церквою 4 червня 2020 року в храмі св. вмц. Параскеви П'ятниці у селі Вілія, що, вочевидь, надало можливість фіксації події і з науково-дослідної точки зору.

Таким чином, глибокий науковий зміст монографії та вдале доречне художнє оформлення видання матимуть позитивний вплив не лише на розвій багатогранних аспектів церковно-релігійного життя краю, приватне життя паломників та парафіян, але й на становлення наукової сфери, пов'язаної з вивченням історії Церкви України, української іконографії та з розвитком сакрального туризму тощо.

Список використаної літератури

1. Жук О., Северова О. Ікона Божої Матері «Знамення» Вілійська / за ред. Ю. Візитів. Рівне : ПП «Формат-А», 2021. 160 с.
2. Державний архів Житомирської області. Ф. 1. Волинська духовна консисторія м. Житомир, Волинської губернії. 1741–1921 рр. Оп. 50. Укази Синоду. Протоколи і журнали консисторії. Відомості про стан парафій. Списки нагороджених священників 1797–1914.
3. Рівненський обласний краєзнавчий музей. РКМ-2621. Ведомость о Церкви Параскево-Пятницкой, Острожского Уезда, Села Вильи за ... год.
4. Краєзнавчий музей «Державний історико-культурний заповідник м. Острога». КН-6931, ШД-2792. Захариевич Иаков. Летопись о Церкви, Св. Мученицы Парасковии, именуемой Пятницкой, села Вилии Острожского уезда.
5. Книга свідчень про зцілення та інші прояви благодатної сили ікони Божої Матері «Знамення» Вілійської». Архів храму св. вмц. Параскеви П'ятниці в с. Вілія Рівненського району Рівненської області.

VOLYN ICON

(Zhuk O., Severova O. The icon of Our Lady of the Sign of Viliia / ed. Yu. Visitiv.
Rivne: PE «Format-A», 2021. 160 pp.: ill.)

Yulia Vizitiv

*Rivne State University for the Humanities,
Faculty of History, Political Science and International Relations,
Department of History of Ukraine
Plastova str., 31, 33000, Rivne, Ukraine*

For the first time in Ukrainian and foreign historiography devoted to the study of the history of the origin of miraculous icons of Ukraine, the appearance and glorification of the icon of Our Lady of the Sign of Viliia (which is located in the church of the Holy Great-Martyr Paraskeva Pyatnitsa in the village of Viliia, Rivne district, Rivne region) were highlighted from a scientific point of view.

Writing materials were found by the writing team in the museum depositories and libraries of state archives, local lore museums and in the archive at the church.

The researchers have gradually reconstructed the events surrounding the appearance of the icon based on official information and documented surviving secular evidence. While working with the documents, the specifics of the work of such a body of the eparchial government as the Volyn Spiritual Consistory in Zhytomyr were revealed, namely the scope of its activities related to the response of the body to

the appearance of the information about miracles performed by the icon in the jurisdiction of the eparchy. From the surviving documentary materials, the authors were able to reconstruct the investigation related to the problem of scientific research.

The authors have collected and analyzed testimonies of the believers who knew the manifestation of divine power. In the context of modern events, these testimonies acquire special significance because in front of the icon people traditionally pray for peace, for the reconciliation of enemies and for the protection of the Motherland from enemies.

The ways of spreading the information about the appearance of the miraculous image of Our Lady of the Sign of Viliia and as a result – the changes that took place in the lives of parishioners have been traced.

The publication contains a powerful illustration section, formed from unique rare documents of the second half of the 19th – early 20th century, photographs which are stored in the church archives, provided from personal private collections and taken from the official website of the Ukrainian Orthodox Church, etc.

Key words: icon of Our Lady of the Sign of Viliia, miraculous icons, Ukrainian Orthodox Church.